

Balázs Renáta

A transznacionális megközelítések kontextuális különbségei a finn és a magyar irodalomban

Bevezetés

2021-ben a *Sulava*¹ ('Olvadó') című finnországi, többnyelvű antológiában jelentek meg Csépké Csilla magyar származású, Finnországban élő, elsősorban angolul alkotó szerző versei. A mondat körülményessége már önmagában is jelzi, hogy egy olyan kortárs irodalmi jelenségről van szó, amely több ponton is szétfeszítheti az olvasó (nemzeti) irodalomról alkotott fogalmát. Hogyan változtatná meg a felütés tartalmát, ha úgy fogalmaznánk: 2021-ben egy finnországi többnyelvű antológiában jelentek meg a magyar–finn költő, Csépké Csilla versei? És mit változtatna a meghatározás tartalmán, ha finn–magyar költőt írnánk? Vagy ha csak annyit, hogy magyar? Releváns információ-e az olvasó számára, hogy a szóban forgó szerző elsősorban angolul alkot? És egyáltalán, számot tarthat-e a finn vagy a magyar olvasó érdeklődésére egy finnországi többnyelvű antológiában szereplő magyar név? A válasz röviden: igen is, meg nem is. Amennyiben azonban árnyaltabb választ szeretnénk adni a fenti kérdésekre, melyeknek sora még folytatható lehetne, számos, a jelenkori irodalomelmélet- és irodalomtörténet-írás diskurzusát meghatározó kérdésfelvetést kell áttekintenünk. A továbbiakban a *transzok* – transznacionális, transzkulturális, transzlingvális – hármas paradigmátikus rendszerében tárgyalom azokat az irodalomtörténeti kategóriákat, amelyekre eltérő hangsúllyal ugyan, de mind a finn, mind a magyar irodalomtörténet-írás legfontosabb kérdésfelvetései irányulnak. Ezek a magyar irodalomban egyrészt azon határon túli (erdélyi, romániai, szlovákiai, vajdasági stb.) területek irodalmát érintik, melyek az országhatároknak a trianoni békeszerződést követő, 1920-as átrendeződésével jöttek létre, másrészt az 1956-ot követően kivándorlók irodalmi munkáival kapcsolatban használt (nyugati, emigráns) fogalmak. Az utóbbi évek finn irodalomelméleti diskurzusára a legnagyobb hatást a '90-es évektől egyre nagyobb számban jelenlévő bevándorló szerzők munkássága gyakorolta. Az északi országokat is érintő, 20. századi nagy népességmozgások eredményeképpen Svédországban, Amerikában és Ausztráliában is elkezdtek finn irodalmat írni. Jelen tanulmányban a svédországi kivándorlás finn példái állnak a fókuszban. Az elemzés célkitűzése egyrészt felvázolni azokat a kortárs irodalmi folyamatokat, amelyek a nemzeti irodalom 19. században meghonosodott fogalmának újrakontextualizálását igénylik, másrészt áttekintést adni azokról a finn és magyar

Balázs Renáta (1994) – doktorandusz, Irodalomtudományi Doktori Iskola, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, reni9424@gmail.com

¹ *Sulava. Monikielinen kirjallisuus Suomessa: Kokoelma, Multilingual Literature of Finland: Compilation.* Szerk. Daniel Malpica–Leena Manninen–Joonas Maristo–Veera Tyhtilä. Helsinki 2021.

irodalomtörténeti kontextusokról, amelyek a Csépké Csilláéhoz hasonló szerzők műveinek értelmezését és a nemzeti irodalomban való elhelyezését segíthetik.

Elméleti keretek – irodalmi transzok

Az elmúlt évek irodalomtudományi diskurzusát meghatározó elméleti megközelítések egyfelől a transznacionális fordulathoz, másfelől a módszertani nacionalizmushoz kötődnek szorosan. A metodológiai vagy módszertani nacionalizmus fogalma arra az eljárásra utal, melynek során a nemzetet természetes vizsgálati egységnek tekintjük. A módszertani nacionalizmus felülvizsgálata olyan kritikai megközelítés, mely megkérdőjelezi ezt a nemzetcentrikus lencsét. Az utóbbi időben ezt a megközelítésmódot a történettudomány, a szociológia és az antropológia területén is alkalmazzák.² Bevezetése és elterjedése Andreas Wimmer és Nina Glick Schiller nevéhez fűződik. „Az előfeltevést, hogy a nemzet/állam/társadalom a modern állam természetes szociális és politikai formája, módszertani nacionalizmusnak nevezzük”³ – írják. Azok, akik kutatásaikban a módszertani nacionalizmus alapján járnak el, a nemzeti alapon szerveződő társadalmakat természetes tanulmányozandó egységeknek tekintik. Ez tehát egy olyan gondolkodási keret az irodalom területén, amelyben a nemzet és az ahhoz kapcsolódó nemzeti irodalom fogalma magától értetődő kategóriaként van jelen. Wimmer és Glick Schiller *Beyond Methodological Nationalism. Research Methodologies for Cross-Border Studies* (‘Túl a módszertani nacionalizmuson. Módszertani javaslatok a határátlépéssel foglalkozó kutatásokhoz’) című kötetének célja rámutatni arra, hogyan fordítható át a módszertani nacionalizmus kritikája konstruktív kutatási projektekké.⁴ A módszertani nacionalizmus számos, például bevándorlással foglalkozó kutatásban jelen van. De ugyanígy a módszertani nacionalizmus működésének lenyomataiként olvashatók az irodalomtörténetek is, melyek a nemzeti fejlődés „mesternarratíváiként” (*master-narratives*) sokszor megfeledeztek a több kultúra között, több nyelven alkotó szerzőkről, valamint szemet hunytak a megosztott történelem, a közöztiség jelenségei, a határokon mozgó kultúrák és a kolonialista tendenciák fölött.⁵

A „transznacionális fordulat” megjelenése az irodalomtudományban Paul Jay 2010-es munkájához⁶ fűződik, bevett meghatározását Steven Vertovec adta, amely alapján transznacionálison az olyan, államhatárokon túllépő kölcsönhatásokat értjük, amelyek nem állami szereplők – mint például egyének, vállalatok és civil szervezetek – között mennek végbe.⁷ A transznacionális terminus nem a nemzeti kategóriájának lecserélését vagy meghaladását kezdeményezi, hanem a nemzeti aspektusának tágítását a fenti új kontextusok által. A nemzeti irodalmak összehasonlító

² Anna Amelina–Thomas Faist–Nina Glick Schiller et al.: *Methodological Predicaments of Cross-Border Studies = Beyond Methodological Nationalism. Research Methodologies for Cross-Border Studies*. Szerk. Uő. New York 2012. 2.

³ Andreas Wimmer–Nina Glick Schiller: *Módszertani nacionalizmus és azon túl: nemzetállam-építés, migráció és társadalomtudományok*. Magyar Kisebbség: Nemzetpolitikai Szemle IX(2005). 3–4. szám. 164.

⁴ Anna Amelina et al.: *i. m.* 3.

⁵ Mikko Pollari–Hanna-Leena Nissilä–Kukku Melkas et. al: *National, Transnational and Entangled Literatures: Methodological Considerations Focusing on the Case of Finland = Rethinking National Literatures and the Literary Canon in Scandinavia*. Szerk. Ann-Sofie Lönngrén et al. Newcastle upon Tyne 2015. 6.

⁶ Paul Jay: *Global Matters: The Transnational Turn in Literary Studies*, Ithaca 2010.

⁷ Steven Vertovec: *Transnationalism*, New York–London 2009.

vizsgálata felhívja a figyelmet a nemzetállamok létezésének hatásaira: például az állami támogatások nagyban befolyásolhatják és meghatározhatják az irodalmi mező működését. Ennek az egyik legfőbb oka és megnyilvánulása lehet, amikor a szerzőket a nemzet reprezentánsaiként, a nemzet szerzőiként értékeli és ítéli meg.⁸ A Corniş-Pope és Neubauer szerkesztette négykötetes, nemzetközi fókuszú mű, a *History of the Literary Cultures of East-Central Europe*⁹ ('A kelet-közép-európai irodalmi kultúrák története') szintén a transznacionalizmus jegyében íródott. A kelet-közép-európai térségre koncentráló opus célkitűzése, hogy olyan viszonyokat, kölcsönhatásokat világítson meg, amelyek eddig nem kerültek előtérbe, pedig ezeknek az államhatárokon, nemzeteken átnyúló érintkezési pontoknak is indokolt a vizsgálata. Az irodalom intézményesülése a 19. században egész Európában kéz a kézben haladt a nacionalizmussal, és élen járt a nemzeti ébredések kiteljesítésében. A nemzeti irodalom létrehozása volt a nemzeti nyelvért, kultúráért és politikai függetlenségért vívott harc egyik alappillére.¹⁰ A nemzeti projekthez való legnagyobb filológiai hozzájárulás a nemzeti irodalomtörténetekben csúcsosodott ki. A szerkesztők a műhöz írt általános bevezetőjükben megjegyzik, hogy bár részleteiben minden közép-kelet-európai térség eltér a nemzetté válás és az intézményesülés folyamatait tekintve, nagyon lényeges a köztük lévő hasonlóság is, hiszen az általános mechanizmus ugyanaz volt mindenhol, még akkor is, ha eltérő időszámban, eltérő gyorsasággal és eltérő körülmények között zajlott le.¹¹ Az elmozdulás a nemzeti perspektívától egy transznacionális perspektíva felé Corniş-Pope és Neubauer szerint nem egyfajta fejlődés, hanem paradigmaváltás. A transznacionalitás jegyében szerkesztett irodalomtörténetük nem a kvantitatív információk terén hoz újat, hanem olyan adatokkal szolgálhat, amelyek eddig nem kerültek a figyelem hatókörébe, ezzel újrakontextualizálva a már ismert információkat is a jelen perspektívájából, a jövőről alkotott elképzeléssel. Az irodalomtörténetek nyersanyagai eleve olyan narratív reprezentációk, melyeket különböző emberek készítettek különböző ideológiai és esztétikai megfontolásokból.¹²

A transzkulturalitás fogalma Wolfgang Welsch nevéhez fűződik, és a multi-, illetve interkulturalitás fogalmaihoz képest definiálódik. Magdalena Roguska a transzkulturalizmus fogalomtörténetéről írt tanulmányában áttekinti, hogy milyen új nézőpontokat képes hozni ez a megközelítésmód. A multi- és interkulturalizmus ugyan figyelembe veszi a kultúrák egymásra hatását, de azokat homogén, világos határokkal elkülöníthető formációkként teszi az elemzés tárgyává. Noha az interkulturalizmusban az egymásmellettség szempontja mellett már megjelenik a kölcsönös megértésre és elfogadásra való törekvés is, ezen megközelítések szerint a „kultúrák monolitok, amelyek egymással párhuzamosan léteznek, és nem járnak át egymást”.¹³ Welsch koncepciója a herderi különálló kultúrák bírálatából indul ki. Érvélese szerint a kulturális homogenitás már nem érvényesíthető a jelen társadalmára.¹⁴ Németh Zoltán összefoglalása alapján a transzkulturalizmus a nyelvi és kulturális határátlépések

⁸ Mikko Pollari et al.: *i. m.* 11.

⁹ Marcel Corniş-Pope–John Neubauer: *General introduction = History of the Literary Cultures of East-Central Europe*. Szerk. Marcel Corniş-Pope–John Neubauer. Amsterdam–Philadelphia 2007. 1–18.

¹⁰ *Uo.* 7–8.

¹¹ *Uo.* 11–12.

¹² *Uo.* 15.

¹³ Magdalena Roguska–Németh: *A transzkulturalizmus. Metodológia és fogalomtörténet*. Partitúra XIV(2019). 2. szám 4.

¹⁴ Wolfgang Welsch: *Transculturality – the Puzzling Form of Cultures Today*. = *Spaces of Culture: City, Nation, World*. Szerk. Mike Featherstone – Scott Lash. London 1999. 194–213.

terére reflektáló irodalomtudományi irányzat, amelynek központi tétele, hogy „ma már a kultúrák de facto nem homogének, mivel napjainkra olyan kulturális állapot jött létre, amelyben minden kultúra hibrid, mixelt, permeábilis és más kultúrákkal hálózatosan összekapcsolt”.¹⁵

A Yasemin Yıldız által az egynyelvűség paradigmájaként azonosított felfogásban az anyanyelv exkluzívként jelenik meg. Ennek alapján az egyénnek egy „valódi” nyelve van, amely őt egy nemzetiséghez, kultúrához és nemzethez köti.¹⁶ A többnyelvűség természetes állapotként való megközelítéséhez alapjaiban kell újragondolnunk a nyelvről, az identitásról és a modernitásról alkotott európai jellegű felfogást. Az irodalmi szövegek többnyelvűségének elemzésére is több megközelítésmód született az elmúlt években. Az egyik ilyen koncepció kidolgozói Domokos Johanna és Marianna Deganutti, akik a magyar irodalomban előforduló négy kódváltási stratégia elkülönítésével kísérik meg lebontani a magyar irodalom egynyelvűségéről alkotott képzeteket. Tanulmányukban egy olyan innovatív, az irodalmi nyelvre fókuszáló elméleti keretet kínálnak, amely által a legtöbb irodalmi többnyelvűséghez kapcsolódó eljárás értelmezhetővé válik, és amelyet irodalmi kódváltásnak neveznek.¹⁷ A kódváltás különböző formáit egy nullától ötig terjedő skálán helyezik el. Céljuk megmutatni, hogy a kódváltás poétikai miként járulnak hozzá többek között a lokalitáshoz, a nyelvi sokszínűséghez és a kulturális emlékezethez.¹⁸ Az irodalmi kódváltások információkat nyújtanak a karakterek földrajzi, társadalmi és politikai kontextusáról, de a szereplők másokhoz való viszonyulásáról is jellemzést adnak. Éppen ezért vizsgálódás tárgyát kell képeznie, hogy miként, mikor és miért éppen az adott nyelvi elemek jutnak érvényre az irodalmi művekben.¹⁹ A kódváltás 0. szintjén az idegen nyelv még csak indirekt, utalásos formában jelenik a szövegben. Az 1–2. szinten már idegen szavak, mondatok is feltűnnek. A 3. szintű kódváltásra az adott nyelvek közötti világos határok elmosódása a jellemző. A 4. és 5. szintet a nyelvi mátrix szavakat, majd mondatokat érintő dekonstruálódása jellemzi, mely a szöveg érthetőségének felszámolásához vezethet. A két utóbbi típust lexikai-morfológiai, illetve homofonikus transzlingválásnak nevezik a szerzők. Domokos és Deganutti például Anne Tardos négynyelvű verseit transzlingváló alkotásnak hívja, mivel az egy versen belül előforduló magyar, francia, német és angol nyelv egy olyan többnyelvű versbeszélőnek ad hangot, aki a gondolatait ebben a nyelvi fluiditásban képes megfogalmazni.²⁰

Az ismertetett elméleti megközelítéseket azok a kortárs irodalmi jelenségek hívták életre, amelyek eltérő hangsúlyokkal és fókuszokkal ugyan, de megkérdőjelezzik az irodalom nemzeti, kulturális, illetve nyelvi homogenitását és hermetikusságát. A transznacionális, transzkulturális és transzlingvális megközelítésmódok paradigmatis érvényesítése azonban továbbra is kontextusfüggő. A hasonló szempontok alkalmazása ellenére az irodalmi kultúrák lokalitásából fakadóan eltérő jelenségek kerülhetnek a vizsgálódások fókuszába. Nincs ez másként a finn és a magyar irodalom esetében sem, éppen ezért összehasonlításuk gyümölcsöző lehet mindkét irodalmi mezőre nézve.

¹⁵ Németh Zoltán: *Pluricentrikus nyelv és transzkulturalizmus a kortárs határon túli magyar irodalmakban. = Transzkulturalizmus és bilingvizmus a kortárs közép-európai irodalmakban.* Szerk. Uő–Magdalena Roguska. Nyitra 2018. 62.

¹⁶ Yasemin Yıldız: *Beyond the Mother Tongue. The Postmonolingual Condition.* New York 2012. 2.

¹⁷ Johanna Domokos–Marianna Deganutti: *Four Major Literary Code-Switching Strategies in Hungarian Literature. Decoding Monolingualism.* Hungarian Studies Yearbook III(2021). 44.

¹⁸ Uo. 55.

¹⁹ Uo. 47.

²⁰ Uo. 57.

A finn irodalom befelé néző tekintete

A finn irodalomtudományos diskurzusból a transznacionális fogalma a 2000-es évek elején terjedt el. Paul Jay terminusa a szociálintropológus Ulla Vuorela révén került be a tudományos diskurzusból, aki megpróbált finn megfelelőt találni a fogalomra, és munkáiban az *ylirajainen* ('határok fölötti') terminussal hivatkozott rá. A fogalom azonban nem pusztán a finn megfelelője az angolnak, ahogy az a *Kansallisen katveesta. Suomen kirjallisuuden yllirajaisuudesta*²¹ ('Ki a nemzeti takarásából. Az irodalom határok fölöttiségéről') című tanulmánykötetből is kiderül. A gyűjtemény bevezetője olyan kérdések köré szerveződik, mint hogy mi a finn irodalom, milyen nyelven/nyelveken íródik, és kik válhatnak finn írókká. E kérdések feltevését a posztstrukturalista, posztkolonialista és feminista áramlatok Finnországba érkezése előzte meg és tette lehetővé a '80-as években. A *transznacionális* fogalma helyett a tanulmánykötet szerzői azért javasolják az *ylirajainen*, 'határok fölötti' fogalom használatát, mert „[a] határfölöttiséghez képest a transznacionalitás fogalma pontosabb ugyan, de problémákat okozhat, hogy egyúttal nyomatékosítja is a nemzeti határokat. A *transznacionális* kifejezés magában foglalja a nemzeti, illetve a nemzetállami kategóriát, és ezáltal már az elnevezésben is implikálja, hogy a nemzetállamok és azok határai az elsődlegesen vizsgálandó egységek, és ezek a világ felfogásának elsődleges módjai is. A transznacionalizmust hangsúlyozó nézőpont tehát még akkor is kötődik a nemzetállami kerethez, ha megkérdőjelezi azt. A *transz-* előtag a maga részéről a határfelettségre utal, azonban egyúttal határt is von a vizsgálati egységek közé, és nyomatékosítja azok különbözőségét”.²² A transznacionálishoz képest tehát a határok fölötti nem jelöli ki, hogy milyen természetűek a határmódosulások, éppen ebben rejlik a radikalitása, így például e heurisztikus kategória alatt tárgyalhatók a nemzeti, a családi, a gazdasági, valamint a társadalmi nem viszonyain alapuló elmozdulások is. A *határok fölötti* fogalom képes a kisebbségi és bevándorló diskurzusról a kulturális diverzitás és sokoldalúság felé irányítani a figyelmet. A műveket ugyanis az identitás-, nyelv- és írásmódbeli mobilitás felől is megközelíthetjük, ezáltal a határmódosulások más aspektusát világítva meg. Manapság Finnországban ezzel a névvel illetik a bevándorlók által írt irodalmat is. Az 1990-es, 2000-es évek elején olyan írók egész csoportja debütált az országban, akik a világ különböző részeiről érkeztek oda: a 2000-es években körülbelül 90 bevándorló szerző jelentetett meg művet Finnországban.²³ A külföldi háttérű szerzők fellépése beindította a multikulturális irodalom jelentőségéről és a bevándorló szerzők helyzetéről szóló diskurzust, amely már helyet kapott többek között a fent említett irodalomtörténeti munkában és Olli Löytty *Kun rajat eivät pidä eli mihin maahanmuuttajakirjallisuutta tarvitaan*²⁴ ('Amikor a határok nem tarthatók, avagy miért van szükségünk a bevándorlóirodalomra') című, szintén 2013-as tanulmányában. A *maahanmuuttajakirjallisuus* ('bevándorlóirodalom') meghatározása közel sem egységes és problémamentes a finn irodalomtudományban. Az olyan megnevezések, mint a

²¹ Heidi Grönstrand et al.: *Kansallisen katveesta. Suomen kirjallisuuden yllirajaisuudesta*. Helsinki 2016. (Az *ylirajainen* megfelelőjének az elterjedtebb határátlépő irodalom fogalma helyett pontosabbnak és semlegesebbnek tartom a 'határok fölötti' fordítást, ezért a továbbiakban ezt használom.)

²² Uő: *Johdanto. Yllirajainen kirjallisuudentutkimus ja deterritoriaalisuiva lukutapa*. = Uo. 22.

²³ Hanna-Leena Nissilä: „*Sanassa maahanmuuttaja on vähän kikerä jälkimaku*”: *kirjallisen elämän yllirajaisuus* 2000-luvun alussa Suomessa. Oulu 2016. 89.

²⁴ Olli Löytty: *Kun rajat eivät pidä eli mihin maahanmuuttajakirjallisuutta tarvitaan* = *Liikkuva maailma. Liike, raja, tieto*. Szerk. Mikko Lehtonen. Jyväskylä 2013.

multikulturális, újfinn vagy bevándorlóirodalom, nem tudják lefedni a külföldi háttérű szerzők irodalmi munkásságát.²⁵

Hanna-Leena Nissilä 2018-ban megjelent tanulmányában²⁶ négy bevándorló háttérű finn női szerzőhöz köti a finn irodalom transznacionalizálódását. Elemzésében arra mutat rá, hogyan járultak hozzá Zinaida Lindén, Ranya ElRamly, Umayya Abu-Hanna és Alexandra Salmela művei a finn irodalom nemzeti határainak újraértékeléséhez. A négy szerző alkotásainak recepciótörténeti elemzése rávilágított arra, hogy a bevándorló háttérű írók megítélése jelentős változáson ment keresztül a Zinaida Lindén első, 1996-os novelláskötetének megjelenésétől Alexandra Salmela első, irodalompolitikai fordulatot hozó 2010-es regényéig eltelt mintegy másfél évtizedben. Nissilä ennek egyik fő okát abban látja, hogy 2010-re a finn irodalmi mezőn már megjelent egy „új” hangot hozó, migráns irodalommal szembeni várakozás.²⁷ Másfelől, a bevándorló háttérű férfi szerzőkkel szemben, akik szintén jelentettek meg műveket ebben az időszakban, a női szerzők a nemzetiség és a finnség kérdését is tematizálták nyilatkozataikban. Azáltal, hogy megnyilvánulásaikba beemelték a nemzeti identitás definiálásának kérdéseit, a nyelvválasztást, a kulturális különbségeket – amelyek addig tipikusan a férfi szerzők megszólalásaiban jelentek meg –, hozzájárultak a nemzeti irodalom koncepciójának újraértékeléséhez. Személyes és irodalmi fellépésük kihívás elé állította a nemzeti paradigmát, és rámutatott arra, hogy a finn irodalom többnyelvű, több téren zajlik, és több szinten is transznacionális.²⁸ Ennek következtében Pajtim Statovci koszovói albán származású író 2014-ben megjelent *Kissani Jugoslavia* (magyarul 2017-ben: *Macskám, Jugoszlávia*; ford. Huotari *Olga*) című regényét már nem volt szükséges bevándorlóirodalomként kategorizálni.²⁹ A *Macskám, Jugoszlávia* abban a kortárs finn irodalmi térben helyezhető el, amelyben az énelbeszélés és a szexuális kisebbségeket alkotó figurák központi szerepűek – ugyanakkor a regény beágyazható a traumafikció hagyományába is, a háborús elbeszélések közé. Egyúttal pedig annak a 2000-es évek során egyre inkább előtérbe kerülő *ylirajainen*, vagyis határok fölötti irodalomnak a része, mely globalizált, változó világunkra reflektál.³⁰

Az ezredforduló időszakához képest az irodalmi mező ma már sokkal tudatosabban viszonyul a különböző határokat érintő irodalomhoz. Ez abban is tetten érhető, hogy egyre több olyan antológia lát napvilágot, amelyeknek célja, hogy azok a külföldi háttérű szerzők is publikációs lehetőséghez jussanak, akik Finnországban élnek, de nem az ország hivatalos nyelvein – azaz finnül vagy svédül – alkotnak. Ennek egyik példája a tanulmány elején hivatkozott *Sulava* ('Olvadó') című többnyelvű antológia, amelybe 22 szerző verseit válogatták be, és a kötetben dolgozó 31 fordító közreműködésével minden vers legalább két fordításban olvasható. Az eredeti nyelvű szövegek mellett így több mint 50 fordítás kapott helyet a kötetben. A bevalogatott szerzők

²⁵ A finnországi migráns irodalom fogalomtörténeti áttekintéséhez magyarul lásd: Balázs Renáta: *Periféria a centrumban: perspektívák a finn nemzeti irodalomtörténet-írásban*. Tiszatáj LXXIII(2019). 12. szám. 64–71.

²⁶ Hanna-Leena Nissilä: *Women Writers with Im/Migrant Backgrounds: Transnationalizing Finnish Literature – Perspectives on the Reception of Debut Novels by Lindén, ElRamly, Abu Hanna and Salmela = Migrants and Literature in Finland and Sweden*. Szerk. Eila Rantonen–Satu Gröndhal. Helsinki 2018.

²⁷ *Uo.* 124.

²⁸ *Uo.* 136.

²⁹ Hanna-Leena Nissilä: *Ylirajaiset merkit. Pajtim Statovcin Kissani Jugoslavia = Maamme romaani*. Szerk. Jussi Ojajärvi–Nina Työlähti. Jyväskylä 2017. 276.

³⁰ *Uo.* 275.

17 különböző nyelven alkotnak, így Finnország hivatalos államnyelvei mellett például északi számiul, oroszul, arabul, spanyolul, angolul, izlandiul, görögül és magyarul is olvashatók versek.

Az utóbbi években nemcsak a külföldi háttérű szerzők iránti figyelem nőtt, de a finnországi őshonos kisebbségek irodalmára is nagyobb figyelem irányul. Így például a számi irodalom is nagyobb figyelmet kap, mivel Viola Parente-Čapková és Kati Launis megfogalmazásában a számi irodalom a határok fölötti irodalom par-excellence példája, hiszen több államban írják, Finnország mellett Svédország, Norvégia és Oroszország területén. Ráadásul eredendően többnyelvű, az északi számi mellett más számi nyelveken, illetve a számik lakta országok államnyelvén is.³¹ Egyik példája Niillas Holmberg kortárs költő, aktivista és prózaíró, aki északi számiul és finnül is ír; első, *Halla Helle* (2021) című regényét is ez utóbbi nyelven írta. A művet, a bevándorló szerzők esetéhez hasonlóan, a „nagy” számi regényként várták. Az alkotásnak van is egy olyan nem titkolt célja, hogy rajta keresztül a többségi társadalomhoz tartozók is beavatást nyerjenek a számi kultúrába. Ehhez a regény nyelvválasztása is hozzájárul.

A számik Európa egyetlen őshonos népeként talán a legismertebb kisebbsége Finnországnak, de mellettük nagy számban élnek oroszok, tatárok, romák és zsidók is az országban. Hanna-Leena Nissilä doktori disszertációjában különbséget tesz a régi és az új határok fölötti irodalom között. A distinkció itt nem esztétikai értékítéletet hordoz, hanem felhívja a figyelmet arra, hogy a finn irodalomra korábban is jellemző volt a határokfölöttiség és a többnyelvűség.³² A Finnországban élő etnikai, kulturális és nyelvi kisebbségek korábban is jelentettek meg műveket az országban, azonban a 19. századi nemzetépítési törekvések elfedték ezeket a szerzőket, és műveik többes kötődéseit.³³ Nissilä ide sorolja a nyelvi és kulturális határokat átlépő történelmi kisebbségek – a finnsvédek, a számik, a meänkieliek, a jiddisül beszélő zsidók, a tatárok és a finnországi romák – irodalmát. A határok fölötti irodalom fogalma azonban nemcsak a Finnországon belüli kisebbségek és a többségi lakosság viszonyában érvényesül. Éppen ezért Nissilä ez alá a terminus alá sorolja a Finnország államhatárain kívül születő, de Finnországhoz, a finn nyelvhez és kultúrához kapcsolódó irodalmi kultúrákat is, mint például az Észak-Norvégiában élő finn eredetű kvén népcsoportét, a Svédországban élő emigráns finneket, vagy a 20. század elején Amerikába kivándorolt finneket. A régi határok fölötti irodalom államhatárokon átnyúló aspektusáról azonban hosszú időn keresztül nem vettek tudomást az irodalom intézményrendszerei, ahogy többkultúrájú és bevándorló voltáról is hallgattak.³⁴

A finn irodalomtörténet-írásokban szintén megfigyelhető a nemzeti irodalom kereteinek kitágítása. A 2013-ban megjelent finn kortárs irodalom, a *Suomen nykykirjallisuus*³⁵ már például külön fejezetet szentel a bevándorló háttérű szerzőknek, és megpróbálja elhelyezni őket a finn irodalomtörténetben. Ezzel szemben ebben a legutóbbi irodalomtörténeti kézikönyvben se az Ausztráliában születő, se a svédországi vagy az amerikai finn irodalomról nem találunk külön fejezetet. A továbbiakban ennek okait vizsgálva tárgyalom a finn kivándorlóirodalom svéd példáját.

³¹ Viola Parente-Čapková–Kati Launis: *Saamelaiskirjallisuuden yllirajainen historia ja nykypäivä*. Avain 2015.

³² Hanna-Leena Nissilä: *Sanassa...* 26.

³³ Heidi Grönstrand: *Kirjallisuushistoria, kansakunta ja kieli. Monikielisyys metodologisen nationalismin haasteena* = Uő et al., *Kansallisen katveesta. Suomalaisen kirjallisuuden yllirajaisuudesta*. Helsinki, 2016. 44.

³⁴ Hanna-Leena Nissilä: *i. m.* 26.

³⁵ *Suomen nykykirjallisuus II. Kirjallinen elämä ja yhteiskunta*. Szerk. Mika Hallila–Yrjö Hosiaisloma–Sanna Karkulehto et al. Helsinki 2013.

Finn, svédfinn vagy svéd irodalom?

A svédországi finn irodalom számos szempontból transznacionális képződmény. A finnek Svédország legnagyobb kisebbségeként az ország bevándorlóinak 12%-át teszik ki. Svédországba áramlásuk az 1950-as években vette kezdetét, amikor Finnországban nagyfokú munkanélküliség, Svédországban pedig éppen ellenkezőleg, nagyfokú munkaerőhiány uralkodott. A kivándorló hullám az 1969-ben és az 1970-es években érte el a csúcspontját, az 1980-as évekre már 250 000-re nőtt a finnországi születésűek száma Svédországban. Ugyanezekben az években kezdődött meg a finnek tömeges hazatelepülése is, ennek következtében 2010-ben már csak kb. 170 000-re volt tehető a számuk. A svédországi finnek helyzetéről számos szociológiai kutatás született, ezek egyike a *Suomalainen, ruotsalainen vai ruotsinsuomalainen?*³⁶ ('Finn, svéd vagy svédfinn?') című monográfia, amelynek szerzője, Krister Björklund a 2000-es éveket követően vizsgálja a svédországi finn gyökerű lakosság identitásmintázatait. A svédfinn identitás létrejöttének és meglétének politikai és nemzedéki vonzata is van. Az első svédországi bevándorlók még nem svédfinneként tekintettek magukra, csupán Svédországba érkező munkásokként. Politikai és társadalmi szerepvállalásuk is elenyésző volt az 1960-as években. Az 1970-es években végbenő változás nyelvi lenyomata, hogy a svédországi finn (*Ruotsin suomalainen*) megnevezést elkezdik egybeírni, és inentől már svédfinnekről (*ruotsinsuomalainen*) beszélnek.³⁷ A svédfinn identitás megerősödésében nagy szerepe volt Svédország kisebbségpolitikájának és a helyi finn szervezetek érdekképviselőinek, melynek eredményeképpen Svédország hivatalos kisebbségként ismerte el a finneket, és hivatalos kisebbségi nyelvként a nyelvüket. A 2009-es nyelvtörvény szerint Svédország hivatalos nyelve a svéd, de a finn és mellette még négy másik nyelv – a meänkieli, a számi, a jiddis és a cigány – hivatalos kisebbségi státuszt kapott. A döntéshez minden bizonnyal az is hozzájárult, hogy a látszat ellenére a finnek svédországi gyökerei nem pusztán a 20. század közepéig nyúlnak vissza. Svédországban ugyanis már az 1500-as évektől kezdve éltek finnek, főként a Tornio folyó völgyében. 1809-ben, amikor Finnország svéd fennhatóság alól a cári birodalom Finn Nagyhercegségévé vált, az új határok kettészelték az ottani finn beszélői közösséget, akiknek egyik része így a mai Svédország, míg másik része a mai Finnország területére került. Mára a svédországi finnek ezen csoportját meänkielieknek hívják. Annak ellenére, hogy történelmi és nyelvészeti szempontból a meänkieli a finn nyelvjáráások egyike, a határ svéd oldalán élő finn beszélőknek mind az identitása, mind a nyelve más módon fejlődött a Finnországban élőkhez képest. A főként 19. századtól ható svéd nyelvi asszimilációt követően a 20. század közepétől a magát meänkielinek valló közösség folyamatosan küzdött nyelve és identitása megőrzéséért, melynek eredményeképpen a meänkieli nyelv szintén kisebbségi státust kapott.³⁸

A kérdésre, hogy kik tartoznak a svédfinnekhez, azért sem egyszerű választ adni, mert a második világháborút követően nemcsak a többségi lakossághoz tartozók, de Finnország legnagyobb történelmi kisebbsége, a finnsvédek is nagy számban vándoroltak ki Svédországba. Tehát amennyiben a svédfinneket olyan csoportként határoznánk meg, melynek tagjai finn

³⁶ Krister Björklund: *Suomalainen, ruotsalainen vai ruotsinsuomalainen? Ruotsissa asuvat suomalaiset 2000-luvulla*. Turku 2012.

³⁷ *Uo.* 17.

³⁸ Molnár-Bodrogi Enikő: „Kieli on sielun sormenjäljet.” *Pohjois-Fennoskandinavian ja Romanian suomalais-ugrilaisien vähemmistöjen kielinarratiivit identiteetin rakentajana*. Oulu 2022. 22–23.

vagy meänkieli anyanyelvűek, eleve kizárnánk azokat a finnországi gyökerű svéd anyanyelvű beszélőket, akik kb. 20%-át teszik ki a finnországi kivándorlóknak.³⁹

A korai szociológiai kutatások alapján a svédországi finnek főként idősebb nemzedéke a svéd identitás létrejöttét fenyegetésnek éli meg, mivel attól tartanak, hogy az teljesen átvinné annak a kettőségen alapuló identitásnak a helyét, amelyet a svédfinnség jelent. Ezzel szemben a 2000-es években készült kutatások azt mutatják, hogy a fiatalok körében, annak ellenére, hogy nem beszélnek már a finnt, vagy nem gyakorolják a finn kulturális szokásokat, a finnség a svéd identitásuk természetes eleme.⁴⁰ Liisa Weckström kutatási eredményei alapján a fiatal generáció már nem tud azonosulni a svédfinnséggel. Habár fontosnak találják a nyelvet, mint az identitás összetevőjét, de annak nem kizárólagos elemeként tekintenek rá. Tudják magukat egyszerre finnek és svédnek érezni. Számukra a nyelvtudásnál sokkal fontosabb a gyökereik tudatosítása és a kapcsolat, amelyet fenntartanak Finnországgal. Még akkor is, ha turistának érzik magukat, érzelmi viszonyt ápolnak Finnországgal, egyfajta erőforrásként tekintenek rá.⁴¹

A svédfinn irodalom fogalmának komplexitását a fenti szociokulturális kontextusok is jelzik. A svédországi finnek alkotásaira azonban mind ez ideig sokkal kisebb irodalomtörténeti figyelem irányult, mint társadalomtudományi. Az első és eddig talán legátfogóbb kutatást Marja-Liisa Pynnönen végezte 1991-es *Siirtolaisuuden vanavedessä. Tutkimus ruotsinsuomalaisen kirjallisuuden kentästä vuosina 1956–1988*⁴² ('A kivándorlás fárvizén. Kutatás az 1956–1988 közötti svédfinn irodalmi mezőről') című monográfiájában. A több mint háromszáz oldalas munka igyekszik elhelyezni a svédországi finn irodalmat a finn és az európai kisebbségi és emigráns irodalmak között. Párhuzamként megjelenik az erdélyi magyar és az amerikai finn irodalom is. A szerző áttekinti a svédfinn irodalom megszületését, intézményes megszerveződését, a különböző írónemzedékek fellépését, olvasók általi fogadtatását és a kivándorlás svédfinn irodalmi reprezentációit. A könyv függelékeiben 85 szerzőt sorol fel, emellett pedig listáz 103 olyan szépirodalmi művet is, amelyek 1966 és 1988 között jelentek meg. Pynnönen munkája hiánypótló volt a svédfinn irodalom alapkutatását illetően. A szerző hangsúlyozza, hogy elsősorban feltérképezni akar, az általa tárgyalt művek esztétikai értékének megítélése újabb kutatások tárgya kell, hogy legyen.⁴³ Könyvében számos olyan folyóiratot mutat be, amelyekben finnül publikálhattak a szerzők. 1975-ben megalakul a Finn Kirja (Finn Könyv) kiadó is, amelynek célja svédországi finn nyelvű könyvek megjelentetése. A művek azonban nem arattak nagy sikert, mindenki csak megjelentetni akart, a svédfinn szerzők sem olvasták szívesen egymás műveit.⁴⁴ A kritikák szerint a Finn Kirjánál sokkal alacsonyabb volt a minőségi elvárás, mint a finnországi finn kiadóknál.⁴⁵ 1979-ben nem sikerült egyetlen regényt sem megjelentetni, pedig a kiadónak csak az ebből származó bevételekből volt esélye gazdaságosnak lenni. Ezért kiírtak egy regényíró pályázatot, szabadon választható témával. Az egyetlen megkötés az volt, hogy a szerző Svédországban éljen, a kéziratok finnül vagy svédül is

³⁹ Krister Björklund: *i. m.* 19.

⁴⁰ *Uo.* 30–31.

⁴¹ Liisa Weckström: *Suomalaisuus on kuin vahakangas. Ruotsinsuomalaiset nuoret kertovas suomalaisuudestaan.* Turku 2011.

⁴² Marja-Liisa Pynnönen: *Siirtolaisuuden vanavedessä. Tutkimus ruotsinsuomalaisen kirjallisuuden kentästä vuosina 1956–1988.* Helsinki 1991.

⁴³ *Uo.* 37.

⁴⁴ *Uo.* 79.

⁴⁵ *Uo.* 82.

íródhattak. Az eredményhirdetést követően nagy volt a zavar, mivel kiderült, hogy a nyertes szerző a Tornio-völgyből származik, de a finn, nem pedig a svédországi oldalon él. Ennek következtében magyarázkodnia kellett a kiadónak. A szerző menségére azt hozták fel, hogy a háború alatt gyerekként svéd befogadócsaládnál lakott, dolgozott korábban Svédországban, illetve az uppsalai egyetemen folytatott tanulmányait is hangsúlyozták.⁴⁶ A pályázati eredmény körül kibontakozott vita jól mutatja a földrajzi-(irodalom)politikai és a műalkotások által megvont határok képlékenységet.⁴⁷ 1980-ban kiválik a Finn Kirja kiadóból a Kirjakone, amelynek célja a magas szintű szépirodalom megjelenítése lesz. Kiadásukban megjelenik pl. egy kétnyelvű líragyűjtemény is, illetve korábban megjelent svéd nyelvű művek finnre fordítása.

Ákárcsak a bevándorló szerzőknél, itt is nagy várakozás övezte az igazi svédfinn regény megjelenését, de a várva várt áttörés elmaradt. Azok az írók, akik nem jutottak megjelenési lehetőséghez, mert műveiket esztétikai szempontból gyengének ítélték, magánkiadásban jelentették meg írásaikat. A svédfinn írókkal kapcsolatban felmerült annak a kérdése is, hogy melyik olvasóközösségnek írnak, a svédországi finneknek, a finneknek vagy a svédeknek.⁴⁸ Az 1980-as években a svédországi finnek körében nem volt sem túlságosan ismert, sem túlságosan népszerű a svédfinn irodalom, amit az is jelez, hogy a svédfinn olvasók elsősorban a finnországi finn műveket kölcsönözték ki a könyvtárakból.⁴⁹ A későbbiekben egyre több svédországi finn szerző verse található meg svéd antológiákban is, illetve sok női szerző publikál svéd irodalmi folyóiratokban.⁵⁰ Pynnönen meglátása szerint a svédfinn irodalom önálló irodalomnak tekinthető, mivel Svédországban írják ugyan, de központi témája a svédországi finnek beilleszkedése, és elsősorban a finnek saját médiumain keresztül jelenik meg.⁵¹ Azokat a szerzőket is idesorolja, akik visszatértek Finnországba, illetve azokat is, akik csak néhány évig éltek Svédországban. Ugyanakkor az olyan szerzőket, akiknek a művei nem érintik a svédországi finnséget, annak ellenére, hogy finnként Svédországban élnek, nem sorolja a svédországi finn irodalomba. Pynnönen is felveti már a kérdést, hogy a svédfinnek svédül megjelentett művei Finnország, Svédország vagy mindkettő irodalmát képezik-e. Ő azokat a svédfinn műveket sorolja mindkettőhöz, amelyekben egyaránt megjelenik a finnség és a kivándorlólét. Antti Jalava ifjúsági regényeit témájuk alapján pl. a finn irodalomhoz sorolná, de svéd nyelvűségük a svéd irodalomhoz is köti őket. Azok a művek azonban, amelyeket a svédországi finnek Finnországban jelentetnek meg, illetve a svédfinnek finnül megjelent magánkiadványai már a finn irodalomhoz tartoznak.⁵² Pynnönen kutatása a '90-es évek elejével zárul, ekkor már egyre többen kezdenek el részben piaci okokból svédül írni. Pynnönen felveti a kérdést, hogy a jövő svédországi finn nemzedékei vajon érzik-e majd magukat annyira ehhez a közösséghez tartozónak, hogy finnül írjanak nekik.⁵³

⁴⁶ Uo. 83–84.

⁴⁷ Az eset hasonlít arra a 2010-es finn irodalomtörténeti esetre, amikor a szlovákiai születésű Alexandra Salmeláról csak akkor derült ki, hogy nem finn állampolgárként nem is indulhatott volna a legrangosabb finn irodalmi díjért, a Finlandiáért, amikor már jelölést kapott első, finn nyelven írt regényével. Az eset következtében megváltoztatták a díj odaítélésének szabályait. Ehhez lásd: Balázs Renáta: *Többnyelvű irodalom Finnországban – egy kötetkompozíció korlátai és lehetőségei*. Irodalmi Szemle LXV(2022). 5. szám. 64–81.

⁴⁸ Marja-Liisa Pynnönen: *i. m.* 93.

⁴⁹ Uo. 179.

⁵⁰ Uo. 103.

⁵¹ Uo. 28.

⁵² Uo. 105.

⁵³ Uo. 227.

A választ az irodalomtörténeti kézikönyvek helyett egy 2018-ban megjelent *Migrants and Literature in Finland and Sweden*⁵⁴ ('Bevándorlók és irodalom Finnországban és Svédországban') című tanulmánykötetben kell keresnünk. Ebben Satu Gröndahl a svédországi finn irodalom generációs és kulturális változásait vizsgálja,⁵⁵ míg Kukku Melkas a svéd és finn kultúra között ingázó gyermeki nézőpontok narratív alkalmazásának lehetőségeit kutatja.⁵⁶ A Gröndahl által vizsgált művek 1970 és 2010 között jelentek meg, szerzőik pedig három különböző nemzedékhez tartoznak. A kutató mind a művek témáit, mind azok nyelvét illetően határozott különbségeket azonosít. Az első generációhoz tartozó Maritta Matinlompola (1934–2008) és Hannu Ylitalo (1934–2007) az 1970-es években publikáltak, mindketten finnül. A második generációhoz tartozó Antti Jalava (1949–2021) 10 éves korában került Finnországba, svédül alkotott, anyanyelvét már csak felnőtt korában tanulta újra. A harmadik generációs Susanna Alakoski (1962–) még Finnországban született, míg Eija Hetekivi Olsson (1973–) már Svédországban. Az 1974-es születésű Henriikka Leppäneni 1997-ben költözött Svédországba, finnül és svédül is ír. Gröndahl tanulmányában az osztály, a nyelv és a nem összefonódásai állnak a középpontban. A svédfinn irodalmat műfaji szempontból elsősorban a Finnországban is nagy hagyományokkal rendelkező munkásirodalom keretén belül értelmezték. Az első generáció tagjainak műveit a svédországi finn munkavállalók nehézségeinek hiteles ábrázolásaként fogadták. Gröndahl rámutat, hogy a finn és a svéd anyanyelvű munkások szépirodalmi ábrázolásaiban a finnek hiányos, ha egyáltalán létező, svéd nyelvtudása ekkor még egyértelműen negatív tényező volt. Ylitalo *Saatanan suomalainen* ('Kibaszott finn') c. regényének főszereplője például visszatér Finnországba, mert emigránsként nem látja a harmonikus jövő lehetőségét Svédországban. A regénynek egyébként a svéd kritikában is pozitív volt a recepciója, megjelent svédül is.⁵⁷ Maritta Matinlompola *Ken tietäis huomisen* ('Ki tudja, mit hoz a holnap') c. 1976-os regényének központjában női főszereplő áll, akinek a nyelvi nehézségek nem okoznak problémát. Abból a szempontból egyedi a könyv, hogy női főszereplő áll a középpontjában, aki a férfiakkal ellentétben sokkal rugalmasabb, karaktere a munkásirodalomban azokhoz az erős nőkhöz kapcsolja, akik tudatosan akarják uralni a sorsukat és befolyásolni saját életkörülményeiket.⁵⁸ A második generációs Antti Jalava svédül írt *Asfaltblomman* (magyarul 2008-ban, *Aszfaltvirág*. Ford. Harrach Ágnes) című 1980-as regénye szintén azokkal foglalkozik, akik nem tudtak koherens identitást felépíteni. A regény középpontjában a nyelvvesztés áll.

Eija Hetekivi és Susanna Alakoski regényeit azonban komoly kritikák érték a svédországi finn médiában, mert a kritikusok szerint negatív képet közvetítenek a finn kisebbségről. Azt is megkérdőjelezték, hogy mennyire reprezentálhatják ezek a szerzők a svédországi finn közösséget, ha nem is tudnak már annyira finnül, hogy ezen a nyelven írjanak.⁵⁹ A legfőbb kritika azért érte a két szerzőt, mert a finn nyelv mint a legfontosabb identitásépítő elem nincs tematizálva a regényeikben. Alakoski *Svinalångorna* ('Sertés sorok') című 2006-ban megjelent regényében

⁵⁴ *Migrants and Literature in Finland and Sweden*. Szerk. Satu Gröndahl–Eila Rantonen. Helsinki 2018.

⁵⁵ Satu Gröndahl: *Sweden-Finnish Literature: Generational and Cultural Changes* = Uo. 37–56.

⁵⁶ Kukku Melkas: *Literature and Children in-between – the Entangled History of Finland and Sweden in Svinalångorna, Mother of Mine and Ingenbarnsland*. = *Migrants and Literature in Finland and Sweden*. Szerk. Satu Gröndahl–Eila Rantonen. Helsinki 2018. 83–96.

⁵⁷ Satu Gröndahl: *i. m.* 44.

⁵⁸ Uo. 46.

⁵⁹ Uo. 50.

a szereplőknek már nem teher a kétnyelvűség, a szülők generációja is tud boldogulni svédül. Hetekivi 2012-es *Ingebarnsland* ('Nem gyerekeknek való hely') című regényében pedig az, hogy a főszereplő anyanyelvi finn oktatásban részesül, negatívumként jelenik meg, mert emiatt rosszabb lehetőségei lesznek a továbbtanulásra azokhoz képest, akik svéd iskolákban járnak.⁶⁰ Gröndahl szerint a 2000-es évek előtt született művekben az osztály és az etnikum összefonódik a nyelvvel, amely ekkor még az identitás központi komponense. Hetekivi és Alakoski regényeiben az a sajátos, hogy a gyermekkarakterek számára a jelen a fontos. Ők már nem vágyakoznak úgy Finnország után, mintha az otthonuk lenne, mert számukra Svédország az otthon, annak ellenére, hogy rendelkeznek finn gyökerekkel. Mindkét regény főszereplője büszke a származására, de a valóságuk Svédországban van. A regényekben megjelenő hátrányos helyzet nem a svéd migrációs politikának a következménye, hanem általánosan véve a svéd politikáé, amelyen belül a svédországi finnek mélyszegénysége általában a svédországi mélyszegénységgel és a társadalmi igazságtalansággal azonosul.⁶¹ Ezek a regények is arra utalnak, hogy a svédországi finnség koncepciója megújulóban van, ahogy a korábban vázolt, identitást érintő szociológiai kutatások is ezt támasztják alá. Ugyanakkor a két kortárs szerző regényének negatív fogadtatása szoros összefüggésben van a korábban már említett nyelvtörvénnyel, amelynek értelmében a finnek nemzeti kisebbségi státust kaptak. Ennek is köszönhető, hogy a svédfinn identitás erősítése az irodalom felé is elvárásként jelent meg. Ennek egyik intézményi lenyomata a Kaisa Vilhunen-díj, amelyet 2005-ben alapítottak, kifejezetten svédfinn alkotások honorálására.⁶² Gröndahl felhívja a figyelmet arra, hogy az irodalomkritika mellőzte a középosztálybeli svédfinnek ábrázolását. Henriikka Leppäniemi *syntymäpaikka: naimaton* ('születési helye: hajadon') című 2009-es regénye is visszhangtalan maradt a svédfinnséget illetően, mivel nem konkrétan kapcsolódik a svédfinnség identitáspolitikai kérdéseire, hanem általánosan tárgyalja a svéd–finn kulturális különbségeket és az azokhoz kötődő sztereotípiákat.⁶³

Susanna Alakoski regényét elemezve Kukku Melkas hangsúlyozza, hogy a mű lételeme a közöttiség, hiszen két irodalmi kánon felől is értelmezhetővé válik, egy állandóan vitatott territóriumon (contested territory).⁶⁴ Ahogy a regény értelmezése, úgy a fogadtatása is kontextusfüggő volt. Svédországban mind témáját, mind narrációs technikáját illetően – gyermekelbeszélő megalkotása – újdonságként fogadták, 2006-ban elnyerte a nívós svéd irodalmi elismerést, az August-díjat is. Ezzel szemben Finnországban a témájára és az elbeszéléstechnikájára is már létező jelenségként tekintettek.⁶⁵ Svédországban az, ahogyan a mű a szegénységet és az alkoholizmust ábrázolta, sokkal nagyobb újdonságnak számított, mint Finnországban, ahol a kritika szerint inkább csak újratermelte az alkoholista finnekről szóló sztereotípiákat.⁶⁶ Kukku Melkas kiemeli, hogy a regény svédországi fogadtatásából szinte teljes mértékben hiányzott a svédfinn irodalom korábbi műveire való reflektálás. Ezzel szemben a finn kritika azonnal a korábbi generációk irodalmi munkásságához viszonyította Alakoski regényét, Antti Jalava volt a legtöbbször hivatkozott szerző. Maga a svédfinnség teljesen ismeretlennek tűnt a svéd recepcióban, az alkotás

⁶⁰ *Uo.* 50.

⁶¹ *Uo.* 51–52.

⁶² *Uo.* 38.

⁶³ *Uo.* 53.

⁶⁴ Kukku Melkas: *i. m.* 83.

⁶⁵ *Uo.* 86.

⁶⁶ *Uo.* 88.

beleolvadt a svédországi migráns irodalomba. A migráns irodalomról folytatott homogenizáló diskurzus veszélye, hogy a művek transzkulturális jellege elvész. A helyi irodalmi hagyományok felől olvasva megváltozik a svédfinn művek értelmezése is.⁶⁷

A svédországi finn irodalom transznacionális, transzkulturális és transzlingvális létmódja indokolná, hogy egyszerre két nemzeti irodalmi kánonhoz is tartozhasson. A svédfinn irodalom felé tanúsított érdeklődés azonban meglehetősen korlátozott jellegű. Satu Gröndahl megjegyzi, hogy a svédországi finn léttapasztalat irodalmi megjelenítése mindmáig kizárólag olyan szerzőknek köszönhető, akiknek finnországi gyökereik vannak.⁶⁸ Az érdeklődés hiánya irodalomtörténeti szinten is fennáll, mivel nincsenek irodalomtörténeti törekvések arra, hogy a svédfinn irodalmat két nemzeti irodalom részeként tárgyalják. Elsősorban az a tendencia, hogy a svédfinn irodalmat az 1970-es évek kivándorlásának kontextusában vizsgálják, s mint ilyet teljesen a múlthoz kötik, noha az újabb svédfinn regények is tematizálják ugyanazokat a problémákat, csak más aspektusból.⁶⁹ Kukku Melkas problémásnak látja, hogy a svédországi teoretikus művekben a migráns irodalom részét képezi ugyan a tudományos diskurzusnak, de általában homogenizáló és esszencializáló módon.⁷⁰

A svédfinn irodalom továbbra is keresi a helyét mind a finn, mind a svéd irodalomtörténeti diskurzusban. A legújabb finn irodalomtörténeti kategória, a határokfölváltóság fogalma elméleti szempontból magában foglalja nemcsak a Finnországon belül születő transznacionális műveket, de a Finnországon kívülieket is. A fentiek alapján azonban az látható, hogy ehhez még hátravan annak az irodalomtudományos munkának az elvégzése, amely a bevándorló háttérű szerzők esetében már megtörtént, s amelynek eredményképpen a finn irodalomra ma már egy transznacionális jelenségként tekint a kritika. Pynnönen sokat idézett monográfiájának főcímében még nem a svédfinn megnevezés szerepel, hanem a *siirtolaisuus*, amit a tanulmány korábbi részében kivándorlásnak fordítottam. A főnév jelentése azonban ennél sokkal tágabb, mivel nem foglalja magában az elmozdulás irányát, pusztán magára a mozgásra utal, ezért hitelesebb lenne migrációnak fordítani. A finn irodalomban azonban a főnév összefonódott a 20. század elején Amerikába kivándorolt írókkal, majd a század második felétől a Svédországba távozottakkal, ezért használatát tekintve magyarul a kivándorló vagy emigráns irodalomhoz áll a legközelebb. Az 1980-as években Finnországba érkező menekültekkel kapcsolatban sem ez a terminus honosodott meg, hanem a bevándorló (*maahanmuuttaja*). Ennek ellenére Haavisto vizsgálata szerint a *siirtolainen* melléknevet kezdetben a bevándorló szerzőkre is használta a finn sajtó, abban az esetben, ha a szerző ismert és elismert volt, mivel ehhez nem tapadtak negatív konnotációk.⁷¹ Lea Hopkins 2013-as mesterszakos diplomamunkájában éppen ezért arra tesz javaslatot, hogy az eddig elsősorban kivándorló szerzőkkel kapcsolatban emlegetett főnevet használják a bevándorló szerzők megnevezésére is, mivel ez a terminus még semleges, és ugyanakkor képes lefedni minden olyan típusú irodalmi jelenséget, amelyre a mobilitás jellemző.⁷² Hopkins a továbbiakban a *maahanmuuttajakirjallisuus* helyett következetesen a

⁶⁷ Uo. 89.

⁶⁸ Satu Gröndahl: i. m. 42.

⁶⁹ Uo. 54.

⁷⁰ Kukku Melkas: i. m. 89.

⁷¹ Camilla Haavisto: *Kulturális újságírás – a sokféleség terjesztője vagy a sztereotípiák erősítője?* = Finnek _? *Tanulmányok a multikulturális Finnországról.* Szerk. Domokos Johanna. Győr 2013. 253–273.

⁷² Lea Hopkins: *Maahanmuuttajakirjallisuudesta siirtolaiskirjallisuudeksi.* Mesterszakos diplomamunka. Jyväskylä 2013. 5–6.

siirtolaisuuskirjallisuus terminussal hivatkozik a bevándorló háttérű szerzők által írt irodalomra. Dolgozatát azzal zárja, hogy meglehet, a jelenség megnevezésére egy teljesen új terminus fog születni, ahhoz viszont aktív nyilvános diskurzusra van szükség.⁷³ Három évvel később a már idézett Hanna-Leena Nissilä doktori disszertációjának is köszönhetően az *ylirajinen* 'határok fölötti' irodalom válik bevett terminussá. Míg Pyönnönen még a kivándorlás „farvizén” látta lehetségesnek becsatlakoztani a svédfinn irodalmat a finn irodalomtörténeti gondolkodásba, úgy látszik, hogy a 2000-es években a bevándorlás és a bevándorló háttérű szerzők körül kialakult irodalomtörténeti diskurzusok felől kell keresnünk az erre nyílt lehetőségeket.

A magyar irodalom kifelé irányuló tekintetei

Dánél Mónika 2021-ben megjelent tanulmányában⁷⁴ a többnyelvűség poétikai, irodalomtörténeti és társadalmi lehetőségeit vizsgálja a határon túli magyar irodalom, illetve a nyugati vagy emigráns magyar irodalom kategóriájára fókuszálva. A két irodalmi kategória elsődleges különbségét Rogers Brubaker nyomán abban ragadja meg, hogy míg a határon túli magyar irodalom kategóriája a térképek mozgása révén, az 1920-as országhatárok újrarendezésének eredményeképpen keletkezett, addig a nyugati magyar irodalom az emberek mozgása révén, és az 1946–48-ban, illetve 1956-ban külföldre távozott írók megnevezésére szolgált. Hozzáteszi: „A történelmi eseményekkel összefüggő megnevezések pontosító jelzőkkel egészültek ki, vagy éppen más fogalmak előzték meg, lásd még: disszidens-, emigráns, diaszpóra, illetve kisebbségi (erdélyi, felvidéki, vajdasági, kárpátaljai) magyar irodalom terminusokat”.⁷⁵ Dánél gondolatmenete abban a tételmondatban csúcspod ki, hogy „mindkét átfogó kategóriába tartozó irodalmak nyelvi mássága, többnyelvűsége problematizálja az országhatáron átnyúló kánonstruktúrákat és irodalomtörténeti leíró rendszereket”.⁷⁶

Vincze Ferenc 2010-es tanulmányában⁷⁷ már utal a magyar irodalomtudomány azon feladatára, hogy értelmezze és újragondolja saját módszereit, előítéleteit, mivel ezt a kortárs folyamatok is indokolják. A határon túli irodalmak kapcsán az egyik irodalomtörténeti kulcskérdés az, hogy mennyiben lehetséges és szükséges regionális irodalomtörténetek írni.⁷⁸ Vincze egy korábbi, 2008-as cikkében⁷⁹ Cziráki Zsuzsannának az erdélyi szász irodalomról írt kézikönyve (2006) kapcsán fejti ki azokat az irodalomtörténeti körülményeket, amelyeket egy nemzeti kisebbség műveit tárgyaló alkotásnak szemmel kell tartania. Ezekbe beletartoznak az anyaországi hagyományai és az adott régió többségi kultúrájának irodalmi hagyományai is. Az erdélyi szász irodalomtörténet-írás esetében kiemeli a magyar és a német értelmezői és irodalomtörténészi

⁷³ *Uo.* 103.

⁷⁴ Dánél Mónika: *Többkultúrjú terek akcentusai. A többnyelvűség poétikai, irodalomtörténeti és társadalmi lehetőségei.* Partitúra XVI(2021). 1. szám 13–36.

⁷⁵ *Uo.* 13–14.

⁷⁶ *Uo.* 14.

⁷⁷ Vincze Ferenc: *Fiatall irodalomtörténészek, új tendenciák Transsylvaniaában?* Bárka XVIII(2010) 2. szám 92–95.

⁷⁸ Lásd: Balázs Imre József: *Szótáralapítás egy erdélyi magyar irodalomtörténet megírásához = Erdélyi magyar irodalom-olvasatok. Tanulmányok, esszék, kritikák.* Szerk. Serestély Zalán. Kvár 2015. 7–20; Németh Zoltán: *i. m.*; Szarvas Melinda: *Tükörterem flamingóknak. Irodalomtörténeti tanulmányok a magyar vajdasági irodalomról.* Bp. 2018.

⁷⁹ Vincze Ferenc: *Egy (irodalom)történet-írás buktatói (Cziráki Zsuzsanna: Erdélyi szász irodalomtörténet.* Korunk XI(2008). 11. szám. <http://epa.oszk.hu/00400/00458/00143/vincze.html> (Letöltve: 2022. március 7.)

hagyomány nemzeti kisebbségeket megkülönböztető módját. Mint írja, egy ilyen kisebbségi irodalomtörténet-írás többes perspektívát kíván meg, az irodalomtörténet-írás jelenkori kihívásai mellett reflektálni kellene a regionális, a kisebbségi és a nemzetiségi szakirodalom eredményeire is. Mindezek együttes figyelembevétele tudná csak garantálni, hogy hangsúlyt kaphassanak az egymást átfedő kulturális terek és termékek, ugyanakkor egyéni jellegzetességeik se vesszenek el az egységesülő elbeszélésben.

Németh Zoltán a határon túli irodalmak irodalomtörténeti státusát vizsgáló tanulmányában⁸⁰ áttekinti a 20. századi kézikönyveket. Következtetései alapján két véglet figyelhető meg a magyar irodalomtörténet-írásokban. Az egyik esetben a határon túli irodalmakat a szerzők nem tárgyalják tematikusan, mintha nem is léteznének ezek a sajtósági formációk. A másik véglet pedig hogy elkülönítve, egyfajta rezervátumként kerülnek tárgyalásra. A középen elhelyezkedő megközelítések egy-egy irodalomtörténeti korszak tárgyalásának erejéig vagy függelékeként vesznek csak részt a határon túli irodalmak magyar irodalomban való elhelyezésében.⁸¹ Németh javaslata alapján ezeknek a „buktatóknak” az elkerüléséhez mellőzni kellene az ideologikus kisebbségi olvasatokat, előtérbe kellene helyezni az egyéni versnyelveket, pontosabban vizsgálni a magyar és világirodalmi kapcsolatokat, valamint figyelembe kellene venni a művek recepcióját is.

A magyar irodalomtörténeti diskurzusban a fentieknél sokkal kevesebb figyelmet kaptak az anyaországtól nem elszakadt, hanem politikai vagy más okokból távozó nyugati, emigráns szerzők. Az elmúlt években azonban ez is megváltozni látszik, ugyanis egyre több kutatás témáját képezik.⁸² Schein Gábor 2019-es tanulmányában⁸³ az emigráció irodalmát a magyar irodalomtörténet-írás szerkezeti problémájának nevezi. Felveti a kérdést, hogy napjaink általános migrációs tapasztalatai között adekvát-e még egyáltalán az emigráció fogalmának használata. Igenlő válaszát azzal indokolja, hogy a migrációs tapasztalatok mentális befogadását Közép-Európában nagyban befolyásolja a kivándorlásnak ez a kontextusa, másrészt különösképpen a magyar irodalomtörténet-írások mindmáig nem tudtak számot vetni az emigráció tapasztalatával.⁸⁴ Schein meghatározásában az emigránst és a kivándorlót az különbözteti meg, hogy utóbbi szabad döntés alapján, önkéntesen hagyja el a hazáját. A két fogalom irodalomtörténeti elkülönítése azt eredményezné, hogy külön kellene tárgyalnunk az emigráció és a kivándorlás irodalmát.⁸⁵ A magyar irodalomtörténet-írásban ráadásul ezek helyett a nyugati magyar irodalom megnevezés kanonizálódott. Az emigrációhoz képest ugyanis a nyugati jelző semlegesebbnek számított, indirektebb módon hordozta magában a kelet–nyugat szembenállást, illetve az égtáji megjelöltséggel könnyebb volt hozzacsatolni a határon túli irodalmakról szóló diskurzushoz.⁸⁶ A '80-as évek közepétől ugyan újra megjelenik az emigráns jelző is, de csak a nyugati színonimájaként. A kortárs irodalomtörténeti kézikönyvek számára leginkább azok az emigráns művek

⁸⁰ Németh Zoltán: *The Status of Hungarian Literatures across the Border = Hungarian Inquiries I. A Different Look at Trianon. Discourse, Culture, History*. Szerk. Karolina Kaczmarek. Poznan 2022. 65–76.

⁸¹ *Uo.* 70–71.

⁸² Lásd: Dánél Mónika: *Nyelv-karnevál. Magyar neoavantgárd alkotások poétikája*. Budapest 2016; Hites Sándor: *A száműzetés prózairodalmáról a 20. század második felében. = A magyar irodalom történetei III.* Szerk. Szegedy-Maszák Mihály. Bp. 2007.

⁸³ Schein Gábor: *Az emigráció mint a magyar irodalomtörténeti gondolkodás szerkezeti problémája*. Irodalomtörténet C(2019). 1. szám 3–17.

⁸⁴ *Uo.* 3–4.

⁸⁵ *Uo.* 5.

⁸⁶ *Uo.* 6–7.

jelentik a legnagyobb kihívást, amelyek már nem magyarul születnek. Schein szerint ez a magyar irodalom 19. században kialakult és azóta is érvényben lévő szerkezeti rendjéből eredeztethető, amely szerint csak a magyar nyelvű irodalom magyar irodalom.⁸⁷ Szegedy-Maszák Mihály ugyan a *Magyar irodalom története*i c. kézikönyvben kísérletet tesz a nem magyar nyelvű szerzők elhelyezésére, de ő sem szakít ezzel a koncepcióval, a nem magyar nyelvű szerzők művei csak függelékként kapnak egy fejezetet. Schein továbbá bemutatja, hogy milyen erős hatással volt a kivándorolt szerzők műveinek értelmezésére az emigrációs tapasztalatok azonosítására való törekvés, amely sokszor a poétikai szempontok helyett identitáspolitikai mintázatokat keresett. A magyar emigrációs irodalomnak a migrációs irodalom fogalma alá rendelése Schein szerint továbbra sem segítene a homogenizáción, mivel ilyenkor a transznacionális határátlépéseken, hibriditáson keresztül juthatnak csak felszínre tapasztalatok, így ez is egyféle szűrőként működik. Schein szerint leginkább a nemzeti irodalom térszerkezetének kritikájára és lehetséges újragondolására lenne szükség. A probléma számos elméleti és gyakorlati hasonlóságot mutat a finn irodalomelmélet kérdéseivel, ahol a migráns irodalom jelenléte a finn irodalom egynyelvű és egykultúrájú terének újragondolását eredményezte, ami az irodalomtörténeti kézikönyvekben is lenyomatot hagyott már. Schein a transznacionális megközelítésmód alkalmazását azért tartja problémásnak, mert az a magyar szakirodalomban a nemzeti határok átlépésével vált egyenértékűvé, ezáltal pedig folyamatosan újratermeli az általa dekonstruálni kívánt diszkurzív határokat is. Ahogy a tanulmány elméleti kereteket tárgyaló részében láthattuk, a transznacionális fogalmát ugyanezzel a kritikával illeték a finn irodalomelméleti diskurzusban is, azonban azáltal, hogy *határok fölöttiként* kezdték el használni, olyan szemléletként tudott meghonosodni, amely nem termelte újra már a megnevezésében is a nemzeti határait.

A magyar emigráció irodalmát nyelvörző és nyelváltó szerzők egyaránt alkotják. Az előbbieket csoportjába tartozik pl. Márai Sándor, míg Magdalena Roguska kortárs magyar származású írónők prózáját vizsgálva 16 olyan, *transznyelvű* író sorol fel, akik nem anyanyelvükön, hanem franciául, németül, olaszul vagy angolul alkotnak.⁸⁸ Dánél Mónika már idézett tanulmányában a nyugati, magyar nyelven keletkező szövegek vagy magyar kötődésű szerzők magyar irodalmi kanonizációjának elmaradását annak archeológiájának tekinti, hogy az államszocializmus-kori nemzetállam és kultúrpolitika nem tűrte a nemzet testéről való efféle leszakadást.⁸⁹ Ezáltal kiszorultak egy nemzeti nyelvű kánonból, és a rendszerváltást követő utólagos kanonizálási kísérletek anakronisztikussá is változtatták az emigrációban született műveket, mivel egy múltbeli nemzeti egység képzetéhez próbálták hozzákapcsolni.⁹⁰ A szerző az emigráció irodalma utólagos kanonizációjának tétjét nem az élő hagyománnyá válásban látja, hanem abban „ahogy hozzásegíti a magyar irodalom intézményes struktúráit, hogy önmagát diverz jelenségek heterogén közegeként értse”.⁹¹ Dánél mind a határon túli, mind az emigráns magyar irodalmat olyan töréscsík jelenségként értékeli, amely által „a 20. századi nemzeti irodalomtörténeti genealógia folytonosságának a problematizálása jut kifejezésre”.⁹² Az idegen nyelvi környezetben létrejövő magyar nyelvű műveket sem lehet pusztán monolingvális

⁸⁷ Uo. 8.

⁸⁸ Magdalena Roguska: *Identitásnarratívák kortárs magyar származású írónők prózájában. = Transzkulturalizmus és bilingvizmus a kortárs közép-európai irodalmakban.* Szerk. Németh Zoltán–Magdalena Roguska. Nyitra 2018. 33.

⁸⁹ Dánél Mónika: *i. m.* 14.

⁹⁰ Uo. 14.

⁹¹ Uo. 15.

⁹² Uo. 16.

szempontból megközelíteni, mert transzkulturális beágyazottságuk miatt az alkotás folyamatára egyszerre több nyelv és irodalmi hagyomány is hathat. Dánél ezeket a műveket többkultúrális beágyazottságuk miatt *lokálisan nemzetközieknek* nevezi.⁹³ A határon túli és az emigráns irodalmak közös alapjának a többirányúságot, a többkultúrálúságot látja, egyrészt a magyar nyelv többi nyelvvel való érintkezése okán, másrészt a többségi kultúrákba való belekötődésük révén.⁹⁴ Erre mutat rá Magdalena Roguska, három kortárs magyar származású női szerző – Agota Kristof, Melinda Nadj Abonji és Ilma Rakuska – műveit elemezve is.⁹⁵

Balázs Imre József 2015-ben megjelent *Szótáralapítás egy erdélyi magyar irodalomtörténet megírásához* című tanulmányában az erdélyi, illetve a romániai magyar irodalom szókapcsolatok használhatóságáról értekezik. Tanulmányában felteszi a kérdést, hogy van-e értelme egyáltalán jelzősíteni az irodalmat, mivel az mindig magában hordozza az esszencializálás veszélyét is. Ennek következtében létrejöhet egy olyan előíró kánon, amikor előbb keresik az erdélyiséget a művekben, és csak azután olvassák el a műveket, mintegy reprezentánsként a megalkotott konstrukcióhoz. Balázs kifejti, hogy nem a kortárs regionális irodalomtörténetek megírása jelent narratív akadályt a magyar irodalom egységben láttatása szempontjából, hanem a korábbi irodalomtörténeti elbeszélések nyelve és szemlélete. Azáltal, hogy egy szerző beépül az erdélyi irodalom konstrukciójába, még nem tűnik el arról a helyről, ahol addig létezett, így az áttelepült írók ugyanúgy erdélyi írók is maradnak, mivel egynél több hatáskonstrukcióban is részt vehetnek. Balázs meghatározásában tehát az lesz erdélyi, aminek köze van Erdélyhez, róla szól, ott íródott – vagy ott is íródhatott volna, az olvasók akként fogadják.

Az irodalmi művek többes beágyazására tett kísérletnek egyik legfrissebb példája a *Romanian Literature as World Literature* (2018). A kötet egyik szerzője, Mircea A. Diaconu arra tesz kísérletet, hogy elhelyezze például az erdélyi magyar vagy erdélyi szász irodalmat a román irodalomban.⁹⁶ A megközelítés főként azért úttörő jellegű, mert az erdélyi irodalom anyaországgal való viszonyát is elemzi, és számot vet a román irodalomtörténet-írásban fellelhető hiányokkal is. A kötet társszerzője, Balázs Imre József erdélyi magyar irodalmi művek szövegközeli és kontextuális elemzésével⁹⁷ szintén hozzájárul ahhoz, hogy a román irodalom világirodalomként a Dánél Mónika által már említett diverz jelenségek heterogén közegeként értődjék, még akkor is, ha a két irodalmi közeg közötti 20. századi kölcsönhatások még elhanyagolhatóak.

A magyar irodalomtudományos diskurzus tehát szintén elmozdult már az egynyelvűség paradigmájától, és országhatárokat átlépő, többkultúrájú és többnyelvű jelenségként tekint a magyar irodalomra. A nemzeti irodalom fogalmának kitágítására itt azonban főként a kifelé irányultságból, a magyar államhatárokon kívülre fókuszáló tekinteteknek köszönhetően érkeznek javaslatok. Miközben a fent tárgyalt határon túli, emigráns irodalmak által felvetett problémákra sem érkezett még az irodalomtörténeti intézményrendszer oldaláról válasz, a Magyarországon belüli kisebbségek irodalma felől is megfogalmazódhatnak ugyanezek a kérdések, ahogy arra D. Magyar Imre *A magyarországi cigány irodalom (hiánya) a reprezentatív irodalomtörténetekben* (2012) című cikke már címében is utal.

⁹³ Uo.

⁹⁴ Uo. 17.

⁹⁵ Magdalena Roguska: *i. m.*

⁹⁶ Mircea A. Diaconu: *Reading Microliterature: Language, Ethnicity, Politerritoriality. = Romanian Literature as World Literature.* Szerk. Mircea Martin – Christian Moraru – Andrei Terian. New York 2018. 135–156.

⁹⁷ Imre József Balázs: *Trees, Waves, Whirlpools: Nation, Region, and the Reterritorialization of Romania's Hungarian Literature.* = Uo. 157–174.

Összegzés

A kortárs finn és magyar irodalomtörténet-írás jelenkori kérdéseinek iránya sok szempontból megegyezik. A legújabb irodalomtudományi kutatások mindkét irodalomban a *nemzeti* fogalmának újraértésére törekuszenek a többnyelvűség, a többkultúrújság és a többes kötődések előtérbe állításával. Ezek a megközelítésmódok az irodalomtudományos diskurzusban általánosan végbemenő transznacionális irodalomértés paradigmáján belül zajlanak, de lokálisan más-más formákban öltenek testet. A finn irodalomtörténet-írásban a bevándorló hátterű szerzők fellépése és műveik megjelenése a finn nemzeti irodalom fogalmának újragondolására készítette az irodalomtörténészeket. Míg a 2010-es években még a bevándorló szerzők finnül írt művei álltak a középpontban, napjainkban egyre több, Finnország nem hivatalos nyelvein alkotó szerző műve jelenik meg, amelyek így nem a finn vagy a svéd nyelven keresztül járulnak hozzá a finn irodalomhoz – így például a bevezetőmben említett, elsősorban angolul alkotó Csépké Csilla versei.

A finn irodalom nemzeti határainak újragondolása során a finn irodalomkritika elsősorban a Finnországon belüli határátlépésekre fókuszál, így például a tanulmányban részletesen elemzett külhoni svédországi finn irodalom nem képezi integráns részét a kortárs finn irodalomtörténetnek, de a 2000-es évek előtt született svédfinn művek svédországi recepciója is nagyon hiányos. A svédfinn kultur- és identitáspolitika egynyelvűsödési törekvései ellenére a svédül születő művek a finn, a svédfinn és a finn olvasók értelmezésére is számot tartanak.

A svédországi finn irodalom megszületése időben körülbelül egybeesik a magyar nyugati emigráns irodalom kialakulásával. Mindkét irodalomra jellemző, hogy létformájuk a többes kultúra, nyelv és kánonközöttség. A magyar irodalom kortárs külhoni művei, akár magyarul, akár valamely más idegen nyelven jönnek létre, eltérő mértékben ugyan, de transzkulturális és transzlingvális minőségek hordozói lesznek. Magyar vagy finn irodalom létrejöhet az országhatárokon túl, illetve belül is, a magyartól és a finntől eltérő nyelven is, amennyiben – Balázs Imre József érvelésére hivatkozva – annak olvassuk. Csépké Csilla Finnországban élő, angolul, finnül és magyarul alkotó költő verseinek a finn irodalom határok fölötti felfogása gyümölcsöző kontextusa lehet, mivel lehetővé teszi, hogy noha nem finnül alkot, finn költőként gondoljunk rá. Az elmúlt évek főként emigrációt tárgyaló magyar irodalomtudományos diskurzusa pedig sokat tett azért, hogy magyar költőként gondolhassunk rá. Angolul írt verseinek nyelve az angolszász irodalomhoz köti ugyan, de olyan finn kulturális áthallásokkal és magyar irodalmi hagyományokkal, amelyekben óhatatlan lesz valami „nem angol”. Magyarul írt verseiben több szempontból is a magyar irodalmi hagyományt írja tovább, de finn kulturális tapasztalatokkal, így verseiben lesz valami „nem magyar”. Finnre fordított szövegei lehorgonyzódnak ugyan Finnországban, de a finntől eltérő szűrőn keresztül teremtenek újabb finn tapasztalatokat, így eleve valami „nem finnt” visznek színre. Versei mégsem a senki földjén, hanem finn és magyar irodalmi folyóiratokban léteznek. Tekintsünk rá magyar, finn vagy angol költőként, amennyiben figyelmen kívül hagyjuk azt a transznacionális, transzkulturális és transzlingvális létmódot, amely ezt a költészetet létrehozta, óhatatlanul kisajátítjuk, és a versek értelmezési horizontját jelentősen leszűkítjük. Mert, Thomka Beátát idézve: „Az emigráns, migráns és posztmigráns alkotók vagy nyelvet váltanak vagy nem, ám hoznak-visznek értékeket, melyekre két irányból várják az értelemadás válaszait”.⁹⁸

⁹⁸ Thomka Beáta: *Regénytapasztalat. Korélmény, hovatarozás, nyelvváltás*. Bp. 2018. 52.

Identifying the Contextual Differences of Transnational Approaches in Hungarian and Finnish Literature

Keywords: transnationalism, national historiography, Sweden-Finnish literature, Hungarian emigrant literature

The writing of national literary history has recently been discussed in the frameworks of transnationalism, transculturalism and translanguaging. During the last few years, the transnationalisation of the Finnish literary field has started due to (women) writers with immigrant backgrounds. The theoretical discourse on the reception of their works led to the re-evaluation of the Finnish literary field. However, literatures written outside of Finland are still on the peripheries of the Finnish theoretical works. The article takes a closer look at the Sweden-Finnish literature and aims to locate it within the Finnish national historiography. Transborder literatures such as Transylvanian Hungarian literature have also been discussed in the frameworks of transculturalism and monolingualism in Hungarian literary theory. Due to transnational approaches, the Hungarian literature of the West also receives greater attention. The article deals with the contextual differences of transnational approaches regarding the above-mentioned literary phenomena.